

УДК 101 (075, 8)

DOI <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i35.1087>**В. Ф. Капіца**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1318-6153>*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри професійної та соціально-гуманітарної освіти
Криворізького національного університету*

НООСФЕРНО-МЕНТАЛЬНІ І НОО-ПРАКСІОЛОГІЧНІ СИЛИ В НОМОНОЛОГІЇ ЇХ РОЗВИТКУ ТА ГНОСЕОМЕТРИЦІ ОНТОДІЯЛЬНІСНОЇ КРЕАТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Постановка проблеми. Виявлення ноосферних сил в їх загальнофілософському значенні, а також в конкретній гносеометриці структурного і змістовного представлення потребувало проведення відповідних ноосферно-наукових досліджень у сфері онтології, гносеології, методології та епістемології науки. Результати дослідження показали виключну важливість проблеми. Її **актуальність**, насамперед, виявляється в наданні нових та сильних стимулів для прискорюючого розвитку науки і суспільства, здійснення загального ноосферогенезису всіх сфер життєдіяльності, пріоритетного розвитку ноосферних сил в якості творчо-продуктивних, що суттєво підніме духовно-творчий та антропогенно-ціннісний потенціал людської культури. В подібному контексті розвитку ноосферних соціоантропних сил Тейяр де Шарден і розумів «феномен людини». Її «ноосферна сила» виявляється в здібності до прояву «радіально-вітальної сили» (в горизонтальній площині) через їх «підняття до рівня організації», самоорганізації та «універсального принципу розвитку» [9, с. 28–29]. Друге виявлення – це «тангенціально-психічна сила» (що діє у вертикальній площині), котра представлена як «Самодух», «універсальний принцип розвитку» і «метасинтез в тангенціальному» шляхом «підйому свідомості» до рівня «гармонізованої спільності свідомості» і «понадсвідомості» в її «колективній і духовній формах» та в планетарно-космічному масштабі [9, с. 194, 199, 218].

Аналіз останніх джерел і публікацій. В.І. Вернадський під ноосферою і ноосферними силами також розумів планетарно-космічні сили та їх проявлення як «сфери розуму» і «сил науки», що самоорганізуються та впорядковуються в процесах «зросту науки і наукового розуміння» та її здатності до «налагодження планетарного обміну речовиною та енергією на Землі» [1, с. 31, 250]. В сучасній філософській думці ноосфера і ноосферні сили розглядаються з позицій «Онтологічної Творчості» (В.П. Казначеев), досліджується методами «креативної онтології» (А.І. Субетто) зі ствердженням, що сучасна людська цивілізація переживає епоху «ноосферизма» [8, с. 30]. На цій основі розробляються концепції «ноосферної модернізації економіки і політики» сучасного су-

спільства, створення «методології ноосферного розвитку» у напрямі «становлення ноосферної цивілізації» (В.Н. Василенко, С.І. Григор'єва та ін.) [10, с. 111, 336, 363, 453]. В авторському підході ноосферні сили виникають в процесі розвитку креативних здібностей суб'єктів до рівня науково-пізнавальних дій, їх предметної реалізації на вищих ступенях творчо-діяльносного самоствердження. Тобто, коли креативні суб'єкти стають здатними до самопрограмування власної життєдіяльності, професійного саморозвитку і креативної самореалізації. Основні положення з цього приводу викладені в авторських монографіях з представлення онтогносеологічних, методологічних та епістемологічних засад ноосферного мислення і ноо-пізнання [2], що втілюються в програмах ноосферних досліджень, при розробці ноо-технологій, інноваційних НТ-практисів і ноо-проектів [3].

Головна мета даної статті – це виявлення ноосферних сил в конструктивній гносеометриці їх суб'єктно-нооментального представлення, системоутворюючій структурі та за характером «об'єктної онтологізації» в творчо-діяльносних практиках, а також в якості ноо-праксіологічних сил, здатних до креативного синтезу в операційних програмах зі створення ноосферних технологій та ноо-інновацій. До **основних методів** відносяться як загальні філософсько-наукові і ноосферно-світорозумові способи мислення і пізнання, так і гносеометричні методи розробки та реалізації ноосферних програм, застосування пізнавально-предметних дій та методів епістемологічного конструктивізму. Це також методи номонологічного прогнозу інновацій, інноваційного форсайта і креативного синтезу, методи бінарно-ціннісних опозицій, ноосферно-технологічного НТ-моделювання, інформаційно-семантичного і НТ-програмування та інші.

Виклад основного матеріалу. Головна характеристика ноосферно-ментальної сили – це духовно-творча здібність до створення суб'єкт-об'єктної реальності у креативному синтезі внутрішньої психо-ментальної рефлексії і зовнішніх онтодіяльносних практик у їх інноваційному випередженні (аференції). Суб'єктна гносеометрика цього процесу – це творчо-ментальна діяльність креативних

суб'єктів, котрі розвивають менталопсихічну здібність до високорівневих свідомісно-абстрактних переходів (від логіко-абстрактного рівня до інформаційного, трансцендентального і ноосферного), а з цим – ноосферну здатність (якість) до багатомірного мислення з випереджально-аферентивним відображенням дійсності та її рефлексії в інноваційній перспективі. Об'єктна гносеометрика включає творчо-діяльнісну самореалізацію креативних суб'єктів з трансформацією – опредмеченням їх нооментальних сил в онто-праксіологічну дійсність, що стала конструктивним втіленням їх ноо-праксіологічних сил. Соціальна гносеометрика – це суб'єкт-об'єктна реалізація нософерних сил в якості ноосферно-продуктивних сил суспільства та його соціоантропних ноосферних сил. Наукова гносеометрика представлена в якості гносеосфери та епістесфери наукової реальності, де пізнавальні акти інтенсифікуються і набувають характеру випереджаючих пізнавальних дій (енактивності), інноваційно-епістемологічного підсилення (форсайта) в наукових знаннях, їх безперервного зросту, генерації та акумуляції в значний інформаційний ресурс і перетворенням на ноо-знання. Структурна гносеометрика репрезентована всіма складовими ноосферних сил та їх зведенням в єдину номонологічну систему, в котрій відбуваються відповідні процеси їх креативного і ноосферно-синергетичного синтезу з необхідною детермінацією і направленістю. Сукупний результат – це утворення вищевимірної ноосферної реальності ($R = 4-5$), котра предстає у відповідних ноосферних конструктах (онтогнозисах), ноо-технологіях (ноометричних реалогнозисах), що описується в інноваційних поняттях (імпрінтах і паттернах), інформаційних семантограмах, семіотичі багатозначної логіки, ноосферному знанні в його безпосередньому значенні «знання-сила». Але для того, щоб ноосферне знання реалізовувалось як дійсна «ноосферна сила», набуло необхідної реальної предметності за принципом суб'єкт-об'єктної «S-O єдності» буття і мислення креативним суб'єктам треба пройти відповідні етапи розвитку і зросту подібної креативної здібності, починаючи з первинної ноосферно-ментальної сили як стійкої «ноосферної якості». Вона виникає з первинних творчих інтенцій і зростає до екстенцій на особистісну ноо-ментальну і ноо-праксіологічну самореалізацію на основі власних зусиль і талантів, духовно-ментальних напружень («тенсів») і первинних інтенцій на розвиток власного ноо-потенціалу та ноо-ментальної сили. Подібні ментально-інтенційні імпульси до особистого творчого самовираження, самоздійснення, творчо-діяльнісної самоідентифікації в креативних здібностях відбуваються в розширених «креативно-синергетичних предікатах» і в детермінантах зростання ноосферно-творчих сил при їх цілеспрямованій са-

моререалізації, смислоціннісного самовизначення і трансформативної реконструкції дійсності способами особистої і соціальної ноосферно-проективної екстерналізації [4, с. 227, 238, 248]. Подібне фіксується як прояв ноосферно-ментальної сили в її 4-х первинних творчих синергодіях на відповідних рівнях творчо-діяльнісної самореалізації. Надалі вони набувають яскраво виражених ноосферних значень на ще двох, більш високих рівнях креативно-синергетичного синтезу [3, с. 854, 880, 904]. Це відбувається в наступній впорядкованій номонології поступового зросту ноо-ментальної сили креативних суб'єктів.

Ноосферно-ментальна сила у її висхідних творчих синергодіях. Вона виявляється як стійка і постійно репрезентуєма «креативна якість» до підвищення розумової активності, інноваційної творчості і міжсуб'єктної інтерактивно-творчої взаємодії. Це такого роду «ментальна ебімітивність» (ebility – здібність), в котрій виявляються первинні духовно-творчі інтенції (наміри, ідеї, прагнення і «тенси» ментальних напружень), що надалі розгортаються в динаміці «єдиничне → загальне», «інтенція → екстенція → екстерналізація». Ментально-інтелектуальне напруження («тенси», «тенсивність») виникає в разі наявності певного діалектичного протиріччя, в котрому об'єднуються («єдність протиріччя») два протилежних бінарно-ціннісних підхода до розв'язання проблеми (індуктивно-дедуктивно, аналітично-синтетично тощо). І. Лакатос розглядав подібну проблемну ситуацію як «бінарно-ціннісну опозицію» в дослідних програмах, в межах якої досягається безперервність у зрості знань без їх «розривів» і «парадигм», а на основі «діалектики позитивної» і «негативної евристики» в єдності і «конкуренції дослідних програм» [7, с. 73–74, 148]. В нашому аспекті напружуючі «ментальні тенси-інтенції» виникають в наступній бінарності мисленево-інтелектуальних процесів, що зобумовлюють появу первинних ноо-ментальних актів. (1) «ментальна інтроспективність – комунікативна інтерактивність»: це бінарне психоментальне напруження-«тенс» зорієнтоване на ментально-інтелектуальну самоорганізацію, організаційну творчо-діяльнісну самореалізацію (О-ТДСР); вона носить операційно-функціональний характер і розвиває функціонально-операційну нооментальну силу (ФО НМС), що фіксується у відповідному креативно-синергетичному ефекті, (підвищена психоментальна реактивність і здібність до кластерізації знань); (2) «ціннісна самоідентифікація – смислоціннісне самовизначення»: психоментальне напруження в бінарності цього типу (тенсивності) орієнтоване на самораціоналізацію і раціонально-технологічну творчо-діяльнісну самореалізацію (РТТДСР) креативного суб'єкта; вочевидь, вона носить інструментально-технологічний

характер і розвиває інструментально-технологічну нооментальну силу (ІТ НМС), має відповідний креативно-синергетичний ефект, наприклад, у здібності до розробки інтелектуальних технологій і формування із набутих знань інтелектуальних активів; (3) «когнітивно-професійна інтенційність – екстенція професійного саморозвитку»; при подібній бінарності тенсивність психоментального напруження має характер когнітивної означеності первинних інтенцій у їх спрямуванні на професійний саморозвиток креативних суб'єктів через екстенційні практики; на цій основі відбувається професійно-розвиваюча творчо-діяльнісна самореалізація (ПР ТДСР), що зорієнтована на формування нооментальної сили професійного зростання і вдосконалення; це професійно-розвиткова сила ПР НМС, котра виявляє себе в динаміці професійного саморозвитку, самовдосконалення і «перфектності» з досягненням відповідного синергоефекту; наприклад, при створенні когнітивних технологій практичного призначення та їх втілення в когнітивних праксісах в синергодинаміці креативних синтезів; (4) «критична верифікація – трансформативна реконструкція»: в цій бінарності представлене психоментальне напруження «автентичної самореалізації», яке відповідає необхідним критеріям (показникам, стандартам раціональності) професійної самоідентифікації за встановленою «планкою досягнень», що зобумовлює ідентифіковано-автентичну творчо-діяльнісну самореалізацію (ІА ТДСР); тому і нооментальна сила приймає той же характер (ІА НМС) та в якості творчо-конструктивної ТК НМС забезпечує автентично-конструктивну самореалізацію (АК ТДСР) в інтеграції всіх попередніх нооментальних сил: $\text{ФО НМС} + \text{ІТ НМС} + \text{ПР НМС} + \text{ІА НМС} = \text{ТК НМС (ІА ТДСР)}$; зведена синергодія ТК НМС інтегрує всі попередні «рівневі синергоефекти» та забезпечує їх креативно-синергетичний синтез на вищих рівнях інформаційно-програмованого та ноосферно-номонологічного проявлення нооментальних сил в їх реальнісній суб'єкт-об'єктній «S-О єдності» буття і мислення.

З подібним креативним синтезом виникає нова «креативна якість» у сумісній дії попередніх нооментальних сил, що надає їм первинні «ноосферні ознаки» у відповідному «первинному комплексі НМС» за способами (типами) їх самореалізації креативними суб'єктами. А саме: (1) креативна якість функціональної операційності нооментальної сили (ФО НМС), що набуває відповідної ноосферної ознаки суб'єкт-об'єктної самоорганізації при організаційній творчо-діяльнісній самореалізації (О-ТДСР) в певному «функціональному сімплексі» (ФС) в його «самоорганізаційному функціоналі» (СОФ); імпрінтний запис: $\text{ФО НМС} \rightarrow \text{О-ТДСР} \rightarrow \text{ФС(СОФ)}$. (2) інструментальна технологічність ІТ НМС, що має ноосферну ознаку суб'єкт-об'єктної самораці-

оналізації і нооментально зорієнтована на раціоналізовано-технологічну самореалізацію (РТ-ТДСР) у відповідному структурному комплексі (СК) з функціоналом структурно-технологічної самораціоналізації (СТСР); імпрінтний запис направленості дії: $\text{ІТ НМС} \rightarrow \text{РТ-ТДСР} \rightarrow \text{СК (СТСР)}$; (3) професійно-розвиткова активізованість нооментальної сили (ПРА НМС), що виявляє себе в ноосферній ознаці розвиткової динамічності (РД НМС) в процесах суб'єкт-об'єктного професійного саморозвитку і відповідної професійно-розвиткової самореалізації (ПР-ТДСР); при такому втіленні нооментальної сили формується «комплекс розвиткової системи» (КРС) з функціоналом професійного саморозвитку (ПСР); імпрінт силової дії: $\text{ПРА НМС} \rightarrow \text{ПР-ТДСР} \rightarrow \text{КРС(ПСР)}$; (4) ідентифікована автентичність нооментальної сили (ІА НМС), креативна якість котрої представлена ноосферною ознакою суб'єкт-об'єктним професійно-автентичним самовтіленням і відповідною автентично-конструктивною самореалізацією (АК-ТДСР) з формуванням автентичного комплексу професійної системи (АКПС), що розвивається в професійну креатосферу (ПК) первинну креативну реальність (ПКР) в синерго-креативному синтезі (СКС), а надалі – в ноосферну реальність: $\text{ІА НМС} \rightarrow \text{АТ-ТДСР} \rightarrow \text{АКПС} \rightarrow \text{ПК(ПКР/СКС)}$; тут діють нооментальні сили вищих рівнів: це інформаційно-програмуюча ПН НМС п'ятого рівня і ноосферно-номонологічна НН НМС шостого рівня. У цій послідовності інформаційно-програмуюча нооментальна сила (ПН НМС) 5-го рівня предстає в бінарності її двох головних ноосферних ознак, взятих в їх динамічній розгортці «одиничне $\rightarrow$ загальне» та в діалектичному «протиріччі – єдності». А саме: «інформаційний креативний синтез $\rightarrow$ інноваційно-аферентивний прогноз» майбутніх станів реальності, в разі чого дія ПН НМС переходить у 4-й і 5-й онтогносеологічні виміри свого виявлення в метасистемі інформаційно-синергетичної реальності ($K = 4-5$). В ній стають можливими нооментальні дії на «аферентивне випередження» (з аферентивно-випереджаючим відображенням і сприйняттям дійсності – П.К. Анохін) на основі здійснення нооментального «інноваційного форсайта» з його ІТ-програмуванням і досягненням «футуроскопічної екстерналізації» суб'єктивних конструкцій в інформаційні реальнісні об'єкти. Подібне відбувається у відповідних нооментальних актах інформаційного креативного синтезу за інформаційно-креативним стандартом раціональності (СІКР) та інформаційно-ресурсних комплексах з продукування ноосферних технологій і ноо-проектів [5, с. 675].

Ноосферно-номонологічна нооментальна сила (НН НМС) 6-го рівня виявляється в цілепокладеній спрямованості ментально-психічних процесів (їх визначальної «інтенційної проективності»)

на онтогносеологічний результат при «реальнісному опредмеченні» (екстенційній реалізації). Це її бінарна «ноосферна розгортка» з висхідної «номонологічної одиницності» («первинного задуму») до «номонологічних загальностей» екзистенційно-об'єктного характеру в наявності ноосферно-технологічних конструкцій, саморозвиткових активних систем, «розумних реалогнозисів» тощо. А саме: «ноосферно-ментальний локус → ноосферно-реальнісна онтологізація», котра відбувається в номонології «управляємої реальності». В ній «реалізується» додаткова ступінь «ноосферної свободи» і відносно інформаційно-програмуючої ПП НМС подібне можна представити в імпринті: ПП НМС + 1(ноос) = НН НМС. «Ноосферна свобода» НН НМС має вищевимірний характер у тому сенсі, що може забезпечувати «свободу буттеіснування» і розвитку одночасно в багатьох реальнісних універсумах (мультиверсах) в семіотичних значеннях їх різних «розгорток», направленості, масштабів, онторозмірності і номонології. З цим нооментальна сила ноо-суб'єктів перетворюється на ноосферну силу пізнавальних дій (НСПД) і в якості ноосферно-пізнавальної сили (НПС) починає діяти як самостійна сила ноосферного розвитку дійсності. Тобто активує-направляє-детермінує і самореалізує себе у власній «ноосферній якості» конструктивно-предметного самоздійснення на всіх рівнях та онтовимірах афферентивно-випереджаючого втілення в інноваційних практиках.

Ноосферно-пізнавальна сила (НПС) виявляє себе як енактивна пізнавально-дієва сила (ЕПДС) або сила пізнавальної дії (енакт), котра генерується «енактивними суб'єктами». «Енактивність» означає «дієво-пізнавальну активність» (enactment) з конструювання дійсності як «пізнавальної реальності», в котрій можна здійснити «пізнання через дію (enacting) з безпосередньою реалізацією його результатів в «енактивних технологіях» [6, с. 11, 34–35]. Енактивна сила пізнавальних дій (ЕСПД) розвивається у відповідній бінарності інтелектуально-пізнавальних напружень, але за іншою «ціннісною опозицією» в порівнянні з нооментальною силою (НМС). Це «ціннісна бінарність» має динаміку «силового прояву» у співставленні та напрямі «намір → дія» і розгортається від первинної активації НМС до її перетворення в актуалізовану ноосферно-пізнавальну силу (НПС). Вона ціленаправлено діє за вектором створення інноваційно-ноосферного знання (ІНЗ) все більш високих рівнів для його реалізації в творчо-діяльнісних практиках (ТДП). Тобто характер, структура та зміст дії НПС виявляється в динаміці: НМС → НПС → ІНЗ → ТДП. Тут мається наступна рівнева послідовність. А саме: (1) Рівень функціональної операційності виявляє ноосферно-пізнавальну силу (НПС) в бінарності «пізнавальна інтенція → енактивно-операційна реалізація»

у відповідній «Е-діяльності» (операційній); це діяльнісні операційно-пізнавальні акти (ОПА) ноосферно-пізнавальної сили (ОПА НПС); (2) на рівні інструментальної технологічності виявляється НПС в бінарності «варіативна операційність → енактивна пізнавальна раціоналізація»; це «Е-діяльність» в її пізнавально-раціоналізованих технологічних коваріантах (РТК НПС); (3) на рівні професійно-розвиткової активності виявляється «розвиткова динаміка» зросту НПС в бінарності «семантична рекурсія → енактивний саморозвиток»; це «Е-діяльність», що представлена в пізнавальних діях креативного саморозвитку (КСР) суб'єктів в їх творчо-реалізаційних здібностях до проявлення ноо-пізнавальної сили (КСР НПС); (4) на рівні ідентифікованої автентичності НПС виявляється в бінарності «проективна екстенція → енактивна самореалізація» в Е-діяльності з трансформації «пізнавальних практик» (ПП) «предметні практики» самореалізації (ППС) через прояв ноо-пізнавальної сили (ППС НПС); (5) рівень інформаційного програмування трансформації нооментальних сил в ноо-пізнавальні сили (НМС → НПС) виявляє дію НПС в бінарності «інформаційний інноваційний форсайт → енактивна футуроскопічна екстерналізація»; це «Е-діяльність» з трансформування «програми дії» (ПД) особистої нооментальної сили (ПД НМС) креативного суб'єкта («самопрограмування») на зовнішні «предметні програми дій» (ППС) з їх практичної реалізації (через «практис-програмування») – ППС НПС; (6) рівень ноосферної номонологічності в дії нооментальних сил з їх законопкладеною детермінацією ноопізнавальних сил (НМС → НПС); відповідні ноосферні логономоси в їх логічно детермінованій представленості ноо-пізнавальних сил виявляються в бінарності «ноосферні пізнавальні конструкти → ноосферні технології» та складаються в «Е-діяльність» зі здійснення таких пізнавально-конструктивних розробок (ПКР НПС), котрі реалізують в релевантних енактивно-футуроскопічних інноваціях (ЕФІ) з втілення ноопізнавальних сил, а саме: ПКР(НПС) → ЕФІ (НПС).

Однак для того, щоб ноосферно-пізнавальна сила (НПС) у своїх енактивних пізнавально-силових діях (в якості «ноосферно-енактивної сили» НЕС) трансформувались в практиологічно-предметну силу творчо-діяльнісної реалізації, необхідно її представлення в інноваційно-ноосферному знанні (ІНЗ) в якості епістесферно-конструктивної сили (ЕКС). Тут діє історично відомий принцип «знання-сила» (Фр. Бекон), що в класичній науці представлений як принцип «епістемологічного еволюціонізму», а в сучасній постнекласичній науці – як принцип «еволюційного конструктивізму» [11, с. 139–140]. В нашому аспекті номонологічно-конструктивної репрезентації ноосферного знання – це принцип конструктивної

«S-O єдності» суб'єкта і об'єкта та їх сумісно-номонологічної «S-O дії» в якості ноосферної сили. Конкретно, – це інноваційно-ноосферне знання як епістесферно-конструктивна сила ІНЗ (ЕКС). Вона може бути представлена за тими ж рівнями її реалізації, що й дві попередні сили, котрі безпосередньо зорієнтовані на об'єкт, «об'єктивізацію суб'єкта» через його творчо-діяльну самореалізацію. Рівневий зв'язок тут наступний: (1) рівень функціональної операційності: ноо-ментально-операційна самоорганізація → енактивно-операційна Е-діяльність → операційне ноо-знання (інноваційне) епістесферно-конструктивної сили ІНЗ (ЕКС)-1; це ноо-знання «1-го роду»; (2) рівень інструментальної технологічності: нооментальна самораціоналізація → енактивно-раціоналізована Е-діяльність → раціоналізоване ноо-знання (інноваційне) як епістесферно-конструктивна сила ІНЗ (ЕКС)-2; це ноо-знання «2-го роду»; (3) рівень професійно-розвиткової активності-динаміки: нооментальний саморозвиток → енактивно-розвиваюча Е-діяльність → розвиваюче ноо-знання (інноваційно-випереджаюче) в якості ІНЗ (ЕКС)-3; це ноо-знання «3-го роду»; (4) рівень ідентифікованої автентичності: нооментальна самореалізація → енактивно-реалізаційна Е-діяльність → реалізаційне ноо-знання в якості ІНЗ (ЕКС)-4; це «ноо-знання» як ЕК-сила «4-го роду»; (5) рівень інформаційного програмування: нооментально-самопрограмування → енактивно-програмувана Е-діяльність → програмууючо-семантичне ноо-знання в якості ІНЗ(ЕКС)-5 або ноо-знання як ЕК-сила «5-го роду»; (6) рівень ноосферної номонологічності: номонологічна нооментальність → енактивно-конструктивна Е-діяльність → номонологічно-конструктивне ноо-знання як ІНЗ(ЕКС)-6 або ноо-знання як ЕК-сила «6-го роду». В сучасній науці – це «праксіс-знання», що безпосередньо розв'язує дію ноо-праксіологічних сил в «підсилюючому режимі» їх онтодіяльній реалізації та управління буттеральністю як ноометричним реалогнозісом.

До **основних результатів** проведеного дослідження і можна віднести перехід ноосферних сил від їх антропогенного рівня особистої творчо-діяльній самореалізації креативними суб'єктами до соціосферного рівня суспільних ноосферних сил інноваційно-номонологічної дії. Доведено, що вони стають головними ноосферно-продуктивними силами суспільства, а також ноосферно-науковими силами духовного виробництва сучасного соціуму. Важливим результатом є представлення праксіологічно-діяльній механізму виявлення та задіяння ноосферних сил, їх перетворення на епістесферно-конструктивну силу ноосферного знання і пізнання, розвитку ноосферних технологій в гносеометриці наукових і соціальних праксісів та в ноосферній номонології регулювання і прогресу всіх сфер людської життєдіяльності.

Головний висновок розглянутої проблеми можна представити у твердженні, що на сучасному етапі історичного розвитку людства йому необхідне оновлення та зміцнення рушійних сил власного прогресу, здійснення переходу на ноосферні сили, що дозволить піднятися на ступінь саморегульованого ноосферогенезису і запобігти «сценарію катастроф», опанувати креативно-синергетичними силами ноосферного розвитку і життєдіяльності. Виявлений характер, зміст і структура ноосферних сил відкриває можливість їх практичної реалізації вже в сучасних умовах, представити «ноосферну парадигму» в якості конкретного завдання з розвитку ноо-антропогенних і соціоноосферних сил, їх активного задіяння для розвитку ноосферного виробництва і ноосферного прогресу людської культури. Обговорення виявило необхідність подальшої розробки дослідженої проблеми, створення відповідних програм для підготовки спеціалістів з необхідними ноосферно-креативними якостями, планування розвитку постіндустріальних виробництв на основі дії ноо-праксіологічних сил та їх конструктивного втілення способами творчо-діяльній самореалізації працівників, активного залучення творчих суб'єктів до створення креативних інновацій, ноо-технологій та ноосферних проєктів з прогресування всіх сфер суспільної життєдіяльності.

Література

1. Вернадский В. И. Философские мысли натуралиста. Москва : Наука, 1988. 522 с.
2. Капіца В. Ф. Філософія науки: інноваційна методологія та епістемологія ноосферного зросту знань. Кн. 3. Кривий Ріг : Видавничий центр, 2018. 731 с.
3. Капіца В. Ф. Філософія і методологія ноо-науки: дослідні програми з ноосферних технологій та їх ІТ-праксіси в проєктних ноо-інноваціях. Кн. 4. Кривий Ріг : Видавничий центр, 2019. 939 с.
4. Капіца В. Ф. Філософія науки та ноосферно-наукові інновації в мисленні і пізнанні. Кн. 1. Кривий Ріг : Видавничий центр, 2018. 623 с.
5. Капіца В. Ф. Філософія науки як ноосфера інноваційного мислення і ноо-пізнання. Кн. 2, Кривий Ріг : Видавничий центр, 2018. 787 с.
6. Князева Е. Н. Энактивизм: новая форма конструктивизма в эпистемологии. Москва : Центр гуманитарных инициатив, 2014. 352 с.
7. Лакатос И. Методология исследовательских программ. Москва : АСТ, 2003. 380 с.
8. Субетто А. И. Ноосферизм. Том первый. СПб. : КГУ им. Н. А. Некрасова, 2001. 591 с.
9. Тейяр де Шарден П. Феномен человека. Москва : Наука, 1987. 240 с.
10. Человек и общество: ноосферное развитие . Энциклопедия ноосферных знаний / под ред. В. М. Василенко, С. И. Григорьева и др. Москва ; Белгород : Белгородская областная типография, 2011. 485 с.
11. Черникова И. В. Постнеклассическая наука и философия процесса, Томск : Томский гос. ун-в., 2007. 252 с.

Анотація

Капіца В. Ф. Ноосферно-ментальні і ноо-праксиологічні сили в номонології їх розвитку та гносеометриці онтодіяльній креативній реалізації. – Стаття.

На філософсько-методологічних засадах ноосферного світорозуміння і ноо-наукового пізнання розкривається проблема розвитку ноосферних сил в їх ноо-ментальній та ноо-праксеологічній дії. Виявляється сутність, характер, зміст і структура ноосферних сил у відповідній номонології їх прояву та гносеометриці представлення у напрямі онтодіяльній креативній реалізації.

У статті доводиться, що ноосферні сили відкривають можливість їх практичної реалізації вже в сучасних умовах та їх активного задіяння для розвитку ноосферного виробництва і ноосферного прогресу людської культури. Репрезентована структура ноосферно-ментальних і ноо-пізнавальних сил в детермінантах їх творчо-діяльній самореалізації креативними суб'єктами, в номонології закономірного розвитку та перетворення в інноваційно-ноосферне знання як епістемферно-конструктивну силу. Розкривається творчо-ментальний і прaksiологічно-діяльній механізм розгортання і предметної дії ноосферних сил, динаміка зростання їх синергопотенціалу і здатності до креативного синтезу в суб'єкт-об'єктній єдності буття і мислення. Представлений механізм відкриває можливість виявлення та задіяння ноосферних сил, а також їх перетворення на епістемферно-конструктивну силу ноосферного знання і пізнання.

Встановлюються провідні ноосферні якості і здібності креативних суб'єктів до творчо-діяльній самореалізації способами операційної самоорганізації, технологічної самораціоналізації, професійного саморозвитку, автентичної самоідентифікації, інформаційного самопрограмування і ноосферно-номонологічного конструювання в ноо-реальній гносеометриці суспільних прaksiсів як ноосоціосферних сил. Головною характеристикою ноосферно-ментальної сили є духовно-творча здібність до створення суб'єкт-об'єктної реальності. Представлені основні рівні зростання продуктивних можливостей ноосферних сил як головної антропогенної складової духовно-творчого прогресу людства, що здійснюється в онтодіяльній екзистенціалах ноосферного буття і ноосферно-номонологічного регулювання всіх сфер суспільної життєдіяльності.

Ключові слова: ноосферне пізнання, ноо-наука, ноо-ментальні сили, ноосферні здібності, творчо-діяльній самореалізація, ноосферна номонологія, ноо-праксиологічні сили, ноо-соціосфера, ноосферні технології, ноосферні сили, ноо-знання.

Summary

Kapitsa V. F. Noosphere-mental and noo-praxiological forces in the nomonology of their development and gnoseometriya of ontoactivity creative realization. – Article.

The problem of development of noosphere forces in their noo-mental and noo-praxeological action is revealed on the philosophical and methodological bases of noosphere worldview and noo-scientific knowledge. The essence, character, content and structure of noosphere forces in the corresponding nomonology of their manifestation and epistemology of representation in the direction of on-activity creative realization are revealed.

The article proves that noosphere forces open the possibility of their practical implementation in modern conditions and their active involvement in the development of noosphere production and noosphere progress of human culture. The structure of noosphere-mental and noo-cognitive forces is represented in the determinants of their creative and self-realization by creative subjects, in the nomonology of law-based development and transformation into innovative-noosphere knowledge as an epistemic-constructive force. The creative-mental and praxiological-activity mechanism of development and objective action of noosphere forces, dynamics of growth of their synergetic potential and ability to creative synthesis in the subject-object unity of being and thinking are revealed. The presented mechanism opens the possibility of detection and involvement of noosphere forces, as well as their transformation into epistemic-constructive force of noosphere knowledge and cognition.

Leading noosphere qualities and abilities of creative subjects to creative-activity self-realization are established by means of operational self-organization, technological self-rationalization, professional self-development, authentic self-identification, information self-programming and noosphere-nomonological construction in socio-realities. The main characteristic of the noosphere-mental force is the spiritual and creative ability to create a subject-object reality. The main levels of growth of productive capabilities of noosphere forces as the main anthropogenic component of spiritual and creative progress of mankind, carried out in the ontological existentials of noosphere life and noosphere-nomonological regulation of all spheres of social life.

Key words: noosphere knowledge, noo-science, noo-mental forces, noosphere abilities, creative-activity self-realization, noosphere nomonology, noo-praxiological forces, noo-sociosphere, noosphere technologies, noosphere forces, noo-knowledge.